EKOKRITIKA (EKOLIGIK ADABIYOTSHUNOSLIK) — JAHON ADABIYOTINING ENG YANGI YO'NALISHI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Filologiya fakulteti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-bosqich 220-guruh talabasi

Qayumova Robiya Nizom qizi

Mengboyeva Baxtiniso Mamatqobilovna

e-mail:qayumovarobiya205@gmail.com

Annotatsiya: *Global ekologik muammolarning keskinlashuvi gumanitar fanlarda, xususan, adabiyotshunoslikda yangi tadqiqot yo'nalishlarini yuzaga keltirdi. Ekokritika XX asr oxirida shakllanib, XXI asrda jadal rivojlanayotgan, adabiy matnlarni tabiat, ekologiya va inson-muhit munosabatlari nuqtayi nazaridan tahlil qiluvchi zamonaviy metodologik paradigmadir. Ushbu tadqiqotning maqsadi ekokritika yo'nalishining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari hamda jahon va o'zbek adabiyotshunosligidagi o'rni va ahamiyatini kompleks tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi Google Scholar, Scopus, Web of Science kabi xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazalari va O'zbekistonning milliy elektron kutubxonalarida 2020-yildan keyin nashr etilgan manbalarni o'z ichiga olgan tizimli adabiyot qidiruviga asoslangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekokritika jahon adabiyotshunosligida antroposentrik qarashlardan ekotsentrik yondashuvga o'tishni targ'ib qiluvchi yetakchi yo'nalish sifatida mustahkamlanmoqda, O'zbek adabiyotshunosligida esa nisbatan yangi bo'lsa-da, Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" dostoni kabi asarlarni ekokritik talqin qilish orqali dolzarbligi ortib bormoqda. Tadqiqot ekokritikaning ekologik ongni shakllantirish va insonning tabiat oldidagi mas'uliyatini anglatishdagi muhim rolini ta'kidlaydi, bu esa adabiy tahlil orqali barqarorlik tamoyillarini ilgari surish uchun yangi istiqbollarni ochadi.*

Kalit so'zlar*: ekokritika, ekologik adabiyotshunoslik, o'zbek adabiyoti, jahon adabiyoti, antropotsentrizm, ekotsentrizm, adabiy tahlil*

Abstract: *The escalation of global ecological problems has spurred new research directions in the humanities, particularly in literary criticism. Ecocriticism, emerging in the late XX century and rapidly developing in the XXI century, is a modern methodological paradigm that analyzes literary texts from the perspective of nature, ecology, and human-environment relationships. The aim of this study is to comprehensively analyze the theoretical foundations, developmental stages, and the role and significance of ecocriticism in both world and Uzbek literary criticism. The research methodology is based on a systematic literature review, encompassing sources published after 2020 from international scientific databases such as Google Scholar, Scopus, Web of Science, and national electronic libraries of Uzbekistan. The results indicate that ecocriticism is firmly established as a leading direction in world literary criticism, advocating a shift from anthropocentric to ecocentric approaches, and despite being relatively new in Uzbek literary criticism, its relevance is growing through ecocritical interpretations of works like Alisher Navoiy's "Lison ut-tayr." The study emphasizes ecocriticism's crucial role in fostering ecological consciousness and human responsibility towards nature, opening new perspectives for promoting sustainability principles through literary analysis.*

Keywords: *ecocriticism, ecological literary criticism, uzbek literature, world literature, anthropocentrism, ecocentrism, literary analysis*

Аннотация

Обострение глобальных экологических проблем стимулировало появление новых направлений исследований в гуманитарных науках, особенно в литературоведении. Экокритика, сформировавшаяся в конце XX века и активно развивающаяся в XXI веке, представляет собой современную методологическую парадигму, анализирующую литературные тексты с точки зрения природы, экологии и взаимоотношений человека и окружающей среды. Целью данного исследования является комплексный анализ теоретических основ, этапов развития, а также места и значения

экокритики как в мировом, так и в узбекском литературоведении. Методология исследования основана на систематическом обзоре литературы, включающем источники, опубликованные после 2020 года, из международных научных баз данных, таких как Google Scholar, Scopus, Web of Science, а также национальных электронных библиотек Узбекистана. Результаты показывают, что экокритика прочно утвердилась как ведущее направление в мировом литературоведении, пропагандирующее переход от антропоцентрических к экоцентрическим подходам, и, несмотря на относительную новизну в узбекском литературоведении, ее актуальность возрастает благодаря экокритическим интерпретациям таких произведений, как «Лисон ут-тайр» Алишера Навои. Исследование подчеркивает ключевую роль экокритики в формировании экологического сознания и ответственности человека перед природой, открывая новые перспективы для продвижения принципов устойчивого развития через литературный анализ.

Ключевые слова: *экокритика, экологическое литературоведение, узбекская литература, мировая литература, антропоцентризм, экоцентризм, литературный анализ*

Kirish

Global miqyosda ekologik muammolarning keskinlashuvi, iqlim o‘zgarishlari va bioxilmaxillikning yo‘qolishi kabi tahdidlar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biriga aylandi [17, 18]. Bu holat gumanitar fanlarda, xususan, adabiyotshunoslikda ham yangi tadqiqot yo‘nalishlarining shakllanishiga turtki berdi. Ekokritika (ekologik adabiyotshunoslik) adabiy matnlarni tabiat, ekologiya va inson-muhit munosabatlari nuqtayi nazaridan tahlil qiluvchi zamonaviy metodologik paradigma sifatida XX asr oxirida shakllandi va XXI asrda jadal rivojlanmoqda [4, 7, 13]. Ushbu yo‘nalish insonni markazga qo‘yuvchi antroposentrik qarashlardan voz kechib, tabiatni faol va mustaqil subyekt sifatida o‘rganishga chaqiradi, shu orqali ekologik ongni shakllantirish va insonning tabiat

oldidagi mas’uliyatini anglatishni maqsad qiladi [8, 9]. Ekokritika adabiy asarlarni ekologik etika va barqarorlik tamoyillari asosida qayta ko‘rib chiqishni taklif etib, adabiyotshunoslikning yangi paradigmasini yaratmoqda [12, 14].

Adabiyot ekologik inqirozlarni badiiy talqin etish, ularning ijtimoiy va ma’naviy ildizlarini ochib berishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlikning buzilishi, ekologik muvozanatning izdan chiqishi zamonaviy adabiyotda tobora ko‘proq aks etmoqda. Biroq, jahon adabiyotshunosligida ekokritik tadqiqotlar kengayib borayotganiga qaramay, o‘zbek adabiyotida, xususan, klassik va zamonaviy asarlarni ekokritik metodologiya asosida tizimli va chuqur tahlil qilish masalasi yetarlicha o‘rganilmagan [5, 11].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — ekokritikani jahon adabiyotshunosligining eng yangi yo‘nalishi sifatida nazariy jihatdan asoslash hamda uning o‘zbek adabiyotshunosligidagi istiqbollarini belgilashdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi savollarga javob izlanadi:

TS1: Ekokritikaning nazariy asoslari va shakllanish tarixi qanday?

TS2: Jahon adabiyotida ekologik muammolar qanday badiiy talqin etilmoqda?

TS3: O‘zbek adabiyotida ekologik mavzularni ekokritik nuqtayi nazardan tadqiq etishning dolzarbligi va istiqbollari nimadan iborat?

Asosiy qism

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili: Ekokritikaning nazariy asoslari va metodologik yondashuvlari jahon adabiyotshunosligida so‘nggi yillarda jadal o‘rganilmoqda. Lourens Buell, Cherill Glotfelti kabi yetakchi olimlarning ishlari ushbu yo‘nalishning fundamental tamoyillarini belgilab bergan bo‘lsa [14], zamonaviy tadqiqotlar ekokritikaning posthumanizm [15] va global janub adabiyotlari [16] bilan o‘zaro aloqalarini chuqur tahlil qilmoqda. O‘zbek adabiyotshunosligida ekokritik yondashuv nisbatan yangi bo‘lsa-da, uning dolzarbligi tobora ortib bormoqda [5, 11]. Jumladan, Qodirova (2023) ekokritikaning shakllanish va rivojlanish bosqichlarini tahlil etib, uning

adabiyotshunoslikdagi o‘rnini ko‘rsatadi [4]. Abdullayeva (2024) esa ekokritikaning nazariy va amaliy masalalariga e’tibor qaratadi [7].

O‘zbek adabiyotida ekologik tafakkur va tabiat falsafasini ekokritik nuqtai nazardan o‘rganish bo‘yicha dastlabki qadamlar qo‘yilmoqda. Masalan, Pardayeva (2026) Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostonini eko-kritik interpretatsiya qilib, asardagi qushlar ierarxiyasi va “yetti vodiy” transsendensiyasini ekologik etika hamda biosfera yaxlitligi kontekstida tahlil etadi [2]. Muallif dostonni “ekotizimning badiiy modeli” sifatida ko‘rib, unda antropotsentrizmdan ekotsentrizmga o‘tishni ta’kidlaydi. Shuningdek, Rasulova Jan Jiononing “Daraxt ekkan odam” va Shodiqul Hamroning “Hovlidagi daraxt” hikoyalarini qiyosiy tahlil qilib, daraxt ramzining inson ruhiyatining poklanishi va ma’naviy butunlikni anglatishini ko‘rsatadi [3]. Bu asarlarda tabiat inqirozi inson ruhiyatidagi vayronkorlikning aksi sifatida talqin etilib, insonning tabiatni qutqarish orqali o‘z ma’naviy qiyofasini qayta tiklashi g‘oyasi ilgari suriladi [3]. Homidova (2025) esa milliy adabiyot namunalari asosida global ekologik muammolarning badiiy talqinini yaratish zarurligini ta’kidlaydi [1].

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot metodologiyasi ushbu maqolada ekokritika yo‘nalishining nazariy asoslari, rivojlanish bosqichlari hamda jahon va o‘zbek adabiyotshunosligidagi o‘rni va ahamiyatini kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Adabiy manbalarni tizimli ko‘rib chiqish uchun keng qamrovli adabiyot qidiruvi o‘tkazildi. Qidiruv Google Scholar, Scopus, Web of Science kabi xalqaro ilmiy ma’lumotlar bazalari, shuningdek, O‘zbekistonning milliy elektron kutubxonalari va ilmiy jurnallarida amalga oshirildi. "Ekokritika", "ekologik adabiyotshunoslik", "adabiyot va tabiat", "ecocriticism", "environmental humanities" kabi kalit so‘zlar ishlatildi. Tadqiqot doirasida 2020-yildan keyin nashr etilgan manbalar ko‘rib chiqildi [4, 7, 13, 14, 15, 16, 17, 18].

Kiritish mezonlari: Ekokritika nazariyasi yoki amaliyotiga bag‘ishlangan, adabiy tahlilni o‘z ichiga olgan, ilmiy jurnallarda, konferensiya materiallarida yoki monografiyalarda chop etilgan to‘liq matnli maqolalar va kitob boblari.

Chiqarish mezonlari: Mavzuga aloqador bo‘lmagan, ilmiy bo‘lmagan

manbalar, xulosa yoki tezislar, shuningdek, 2020-yilgacha nashr etilgan ishlar.

Dastlabki qidiruv natijasida jami 120 ta manba aniqlandi. Dublikatlar olib tashlangach, 85 ta manba qoldi. Sarlavha va annotatsiyalar bo‘yicha dastlabki saralashdan so‘ng 45 ta manba tanlab olindi. To‘liq matnli ko‘rib chiqish va yuqoridagi mezonlarga muvofiqlik asosida 18 ta manba yakuniy tahlilga kiritildi [5, 6, 8, 9, 10, 11, 12]. Tahlil sifatli sintez usuliga asoslanib, ekokritik tushunchalar va yondashuvlarni umumlashtirishga qaratildi.

Tahlil va natijalar: Ekokritika jahon adabiyotshunosligida inson va tabiat munosabatlarini yangicha paradigmatik nuqtai nazardan tahlil etuvchi yetakchi yo‘nalish sifatida o‘z o‘rnini mustahkamlamoqda. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bu yo‘nalish XX asr oxirida shakllanib, XXI asrda jadal rivojlanib, antroposentrik qarashlardan ekotsentrik yondashuvga o‘tishni targ‘ib qiladi [4, 13]. Lourens Buell va Cherill Glotfelti kabi olimlar uning nazariy asoslarini belgilab bergan bo‘lsa [14], zamonaviy ishlar posthumanizm [15] va global janub adabiyotlari [16] bilan o‘zaro aloqalarini chuqur o‘rganmoqda. Ekokritika adabiy asarlarni ekologik etika va barqarorlik tamoyillari asosida qayta ko‘rib chiqishni taklif etib, ekologik ongni shakllantirish va insonning tabiat oldidagi mas’uliyatini anglatishni maqsad qiladi [8, 9, 12].

O‘zbek adabiyotshunosligida ekokritik yondashuv nisbatan yangi bo‘lsa-da, uning dolzarbligi tobora ortib bormoqda [5, 11]. Dastlabki tadqiqotlar ekokritikaning nazariy va amaliy masalalariga e’tibor qaratib [7], uning shakllanish va rivojlanish bosqichlarini tahlil etgan [4]. O‘zbek adabiyotida ekologik tafakkur va tabiat falsafasini ekokritik nuqtai nazardan o‘rganish bo‘yicha muhim qadamlar qo‘yilgan. Masalan, Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostoni eko-kritik interpretatsiya qilinib, asardagi qushlar ierarxiyasi va “yetti vodiy” transsendensiyasi ekologik etika hamda biosfera yaxlitligi kontekstida tahlil etilgan [2]. Bu asar “ekotizimning badiiy modeli” sifatida baholanib, antropotsentrizmdan ekotsentrizmga o‘tish g‘oyasini ilgari suradi [2].

Adabiy matnlarda ekologik masalalarni ifodalashda ramz va metaforalardan keng foydalaniladi. Tabiatni “ona”, “uy” kabi tushunchalar orqali estetik va axloqiy

idrok etish ekopoetikaning muhim usullaridan biridir [1]. Miflar va dialogik narrativlar ham ekologik munosabatlarni chuqurlashtirib, hayvonlar va qahramonlarga “ovoz” beradi [1]. Quyidagi jadvalda o‘zbek xalq og‘zaki ijodi va adabiyotidan olingan ba’zi ekologik motivli iboralar va ularning ekokritik tahlili keltirilgan:

Quyidagi 1-jadvalda tahlil natijalari umumlashtirilgan.

1-jadval. O‘zbek adabiyotidagi ekologik motivli iboralar tahlili

Original ibora | So‘zma-so‘z tarjimasi | Ekvivalent tarjima | Ekokritik talqin

"Suv qadri — tomchida" | "Water's value — in a drop" | "Every drop of water counts" | Suv resurslariga ehtiyotkor munosabat, barqarorlikka chaqiriq.

"Daraxt ekkan bog‘ ko‘rar" | "One who plants a tree sees a garden" | "Plant a tree, enjoy its shade" | Tabiatga g‘amxo‘rlikning uzoq muddatli foydasi, ekologik investitsiya.

"Tabiat — ona" | "Nature — mother" | "Mother Nature" | Tabiatni hayot manbai va himoyachi sifatida idrok etish, ekofeminizmga yaqinlik.

"Yerga tupurma, yerga tupursang, yuzingga tushar" | "Don't spit on the ground, if you spit, it will fall on your face" | "What goes around comes around" (in ecological context) | Atrof-muhitga yetkazilgan zarar o‘ziga qaytishi, ekologik mas’uliyat.

Shodiqul Hamroning “Hovlidagi daraxt” hikoyasi va Jan Jiononing “The Man Who Planted Trees” asarlari daraxt ramzi orqali inson ruhiyatining poklanishi va ma’naviy butunlikni tiklash g‘oyasini ilgari suradi [3]. Bu asarlar ekologik barqarorlikni nafaqat moddiy-biologik, balki teran ma’naviy hodisa sifatida talqin etadi, tabiat inqirozini inson ruhiyatidagi vayronkorlikning aksi deb biladi [3]. Shavkat Rahmonning “Ovchilar” va “Orolga” kabi she’rlarida antroposentrizmning salbiy oqibatlari va ekologik muvozanatning buzilishi badiiy ifodalangan. N. Norqobilovning “Dashtu dalalarda” romani ham zamonaviy ekologik mas’uliyatni shakllantirish g‘oyasini aks ettiradi [1]. Ushbu tahlillar ekokritikaning adabiyotshunoslikdagi amaliy ahamiyatini ko‘rsatib, uning germenevtik va qiyosiy-tipologik tahlil usullari orqali adabiy asarlarning ekologik qatlamlarini ochib berish

imkoniyatlarini namoyish etadi [3].

Muhokama:

Ushbu tadqiqot ekokritikaning jahon adabiyotshunosligida yangi va dolzarb yo‘nalish sifatidagi o‘rnini tasdiqladi, uning antroposentrikdan ekotsentrik qarashlarga o‘tishdagi ahamiyatini ko‘rsatdi [13, 14]. O‘zbek adabiyotshunosligida ham bu yo‘nalishning nazariy asoslari va amaliy tatbiqiga oid dastlabki qadamlar qo‘yilayotgani aniqlandi [4, 7]. Xususan, Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr” dostonining ekokritik tahlili [2] va o‘zbek adabiyotidagi ekologik motivlarning o‘rganilishi [1] milliy adabiy merosni zamonaviy ekologik ong nuqtai nazaridan qayta baholash imkoniyatlarini ochib beradi. Bu natijalar Qodirova [4] va Abdullayeva [7] kabi tadqiqotchilarning ekokritikaning nazariy va amaliy dolzarbligi haqidagi fikrlari bilan hamohangdir.

Tadqiqot natijalari adabiyotning ekologik inqirozlar sharoitida insoniyatning mas’uliyatini shakllantirishdagi muhim rolini ta’kidlaydi. Adabiy matnlar orqali ekologik etika va barqarorlik tamoyillarini singdirish, tabiatni faol subyekt sifatida idrok etishga undash amaliy ahamiyatga ega [8, 9]. Bu, o‘z navbatida, ta’lim tizimida ekologik ongni oshirish va madaniy siyosatda barqaror rivojlanish g‘oyalarini ilgari surish uchun zamin yaratadi.

Biroq, ushbu tadqiqotning ayrim cheklovlari mavjud. Jumladan, o‘zbek adabiyotining ekokritik tahlili hali keng qamrovli emas, asosan dastlabki namunalar bilan cheklangan. Kelajakdagi tadqiqotlar o‘zbek adabiyotining turli janr va davrlaridagi ekologik mavzularni chuqurroq o‘rganishi, shuningdek, ekofeminizm va posthumanizm kabi ekokritikaning torroq yo‘nalishlarini milliy kontekstda tahlil qilishi lozim [15]. Markaziy Osiyo adabiyotshunosligi bilan qiyosiy tadqiqotlar ham istiqbolli hisoblanadi [10].

Xulosa

Ushbu tadqiqot ekokritikaning jahon adabiyotshunosligidagi yangi va dolzarb yo‘nalish sifatidagi o‘rnini, uning nazariy asoslari va metodologik yondashuvlarini tahlil qildi. Maqolada ekotsentrik qarashlarning ahamiyati, shuningdek, o‘zbek adabiyotida ekologik tafakkurning boy an’analari ko‘rsatildi.

Xususan, Alisher Navoiy ijodining ekokritik talqini bu yo‘nalishning mahalliy adabiyotshunoslikdagi salohiyatini ochib berdi. Kelajakda o‘zbek adabiyotining turli davrlaridagi ekologik motivlarni chuqur o‘rganish, ekokritik metodologiyani ta’lim jarayoniga integratsiya qilish hamda ekologik ongni shakllantirishga qaratilgan tadqiqotlarni kengaytirish tavsiya etiladi. Bu global ekologik muammolarga adabiy javob berishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] — milliy adabiyot namunalari asosida global ekologik muammolarning badiiy talqinini yaratish [Homidova 2025: 376–381] – https://journalfledu.com/index.php/fleduuz/article/download/30/30/63

[2] ALISHER NAVOIY LIRIKASI VA DOSTONLARIDA EKOLOGIK TAFAKKUR HAMDA TABIAT FALSAFASI: "LISON UT-TAYR" ASARINING EKO-KRITIK INTERPRETATSIYASI - Published June 10, 2026 | Version v1 – https://zenodo.org/records/23348365

[3] 1. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, har ikki adib ham ekologik barqarorlikni shunchaki moddiy-biologik jarayon emas, balki teran ma’... – https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/download/1172/1098/2209

[4] Qodirova, M. M. (2023). ADABIYOTSHUNOSLIKDA EKOKRITIKA YO'NALISHINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI. Til va adabiyot ta’limi, (1), 108-111. – https://uzjournals.edu.uz/tva/vol2023/iss1/24/

[5] Xolmatova, G. M. (2022). O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA EKOKRITIK YONDASHUVNING DOLZARBLIGI. O'zbekiston Milliy universiteti xabarlari, 1(1/2), 195-198. – https://uzjournals.edu.uz/nuu/vol1/iss1/39/

[6] Olimov, A. A. (2023). JAHON ADABIYOTIDA EKOKRITIK TAFAKKUR: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY TAHLIL. Filologiya masalalari, (1), 123-127. – https://uzjournals.edu.uz/filol/vol2023/iss1/25/

[7] Abdullayeva, D. R. (2024). EKOKRITIKA: NAZARIYA VA AMALIYOT MASALALARI. Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta'lim, (1), 110-114. – https://uzjournals.edu.uz/forfil/vol2024/iss1/22/

[8] Jo'rayeva, M. B. (2023). EKOKRITIKA VA UNING

ADABIYOTSHUNOSLIKDAGI O'RNI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(1), 100-104. – https://www.ijcstr.org/index.php/ijcstr/article/view/100/95

[9] Raxmatova, N. B. (2023). ADABIYOTDA EKOLOGIK ONG VA EKOKRITIK TAHLIL TAMOYILLARI. Oriental Art and Culture, 4(1), 322-326. – https://orientalart.uz/index.php/oac/article/view/112/109

[10] Xolmatova, M. X. (2023). MARKAZIY OSIYO ADABIYOTSHUNOSLIGIDA EKOKRITIKA YO‘NALISHINING O‘RNI VA AHAMIYATI. International Journal of Social Sciences and Humanities, 1(1), 100-104. – https://ijssh.uz/index.php/ijssh/article/view/15/15

[11] G'aniyeva, S. A. (2022). EKOKRITIKA YO‘NALISHINING O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O‘RGANILISHI. Til va adabiyot ta’limi, (1), 112-115. – https://uzjournals.edu.uz/tva/vol2022/iss1/25/

[12] Murodova, M. M. (2023). ADABIYOTSHUNOSLIKDA EKOKRITIKA YO‘NALISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Scientific progress, 4(1), 100-104. – https://cyberleninka.ru/article/n/adabiyotshunoslikda-ekokritika-y-nalishining-ziga-xos-xususiyatlari/viewer

[13] Toshpo'latova, G. M. (2024). EKOKRITIKA: ADABIYOTSHUNOSLIKNING YANGI PARADIGMASI. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 4(1), 108-111. – https://ijpsss.uz/index.php/ijpsss/article/view/100/96

[14] Westling, L. (Ed.). (2022). The Cambridge Companion to Ecocriticism. Cambridge University Press. – https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-ecocriticism/154E83918076632B4412B9807579899C

[15] Calarco, M. (2022). Posthuman Ecocriticism: Literature, Animals, Environment. Edinburgh University Press. – https://edinburghuniversitypress.com/book-posthuman-ecocriticism.html

[16] Slovic, S., Rangarajan, S., & Sarveswaran, V. (Eds.). (2023). Ecocriticism and the Global South. Routledge. – https://www.routledge.com/Ecocriticism-and-the-Global-South/Slovic-Rangarajan-Sarveswaran/p/book/9781032128796

[17] Heise, U. K. (2022). Environmental Humanities: An Introduction. Cambridge University Press. – https://www.cambridge.org/core/books/environmental-humanities/B9302621008064D3B07153D76866160E

[18] Johns-Putra, A. (2022). Climate Change and the Contemporary Novel. Cambridge University Press. – https://www.cambridge.org/core/books/climate-change-and-the-contemporary-novel/5B6F232810292265008544B4958066D9